

ARHIVSKA GRAĐA O KVARNERSKIM OTOCIMA, HRVATSKOM PRIMORJU I ISTRI U ZADRU

Sime Peričić
Zadar

Najveći dio arhivske građe o kvarnerskim otocima, Hrvatskom primorju i Istri, što se nalazi u gradu Zadru¹, pohranjena je u tamošnjem Historijskom arhivu. Međutim, iako u malom obimu, nešto takve građe posjeduju još neke zadarske ustanove, i to Naučna biblioteka (zbirka arhivalija), Arhiv Kaptola i Samostan sv. Frane, koja će, da bi ovaj prikaz bio što cjelovitiji, također biti navedena.

Najprije par uvodnih napomena. U ovom prikazu nije uključena arhivska građa s otoka Paga. Nadalje, otoci Lošinj, Cres i Krk su upravno otcijepljeni od Dalmacije 1817. godine, dok je otok Rab ostao u njenom sklopu sve do 1918. godine. Te je okolnosti neophodno znati kada je riječ o heuristici arhivskih izvora za pojedini lokalitet ili područje. Na žalost, vremena za pravljenje detaljnijeg izvještaja nije bilo, pa je to ovom prilikom učinjeno sasvim informativno, tek toliko da se znanstveni radnici upozore na postojanje i mjesto čuvanja odnosnih arhivskih vrela.

1. HISTORIJSKI ARHIV U ZADRU, Narodne milicije bb. Čitaonica je strankama otvorena svakog dana od 8 do 14, utorkom od 8 do 17, a subotom od 8 do 13 sati. Arhiv ima fotolaboratorij i kseroks aparat, te stranke mogu snimiti dokumente prema nahodaenju i želji. Isto tako Arhiv posjeduje vrlo bogatu priručnu knjižnicu, čiji je fond uvijek na raspolaganju čitačima.

Prema tome, kako su Kvarnerski otoci stoljećima s Dalmacijom činili jedinstvenu političko-upravnu cjelinu, to je sasvim logično da se u Zadarskom arhivu nalazi relativno velika količina arhivske građe koja se odnosi na spomenute otoke, ali isto tako na Istru i Hrvatsko primorje.

Naime, među spisima Historijskog arhiva iz doba mletačke vladavine Dalmacijom najviše arhivske građe koja se odnosi na Kvarnerske otoke kao cjeline skoncentrirano je u fondu spisa generalnih providura za Dalmaciju i Boku Kotorsku. Ovi sežu od 1627. do 1797. godine i sadrže brojne podatke o upravno-političkom i cjelokupnom gospodarskom životu spomenutih otoka u naznačenom periodu. Detaljni imenici omogućavaju brzo pronalaženje podataka odnosno traženih spisa, pa zato nije potrebno detaljiziranje fizionomije toga, uistinu, bogatog fonda. Isto tako među spisima nekih dalmatinskih komuna (Split, Šibenik, Trogir, Makarska, Korčula, Hvar, Pag) iz mletačkog vremena postoje vijesti o spomenutim otocima; najznačajniji dokumenti u tom pogledu su knjige dozvola (licenze) ovih gradova iz

kjih se vidi da je odatle na Kvarnerske otoke, Istru i luke Hrvatskog primorja odlazila izvjesna količina nekih živežnih namirnica i druge robe, ali isto tako da su brodari-trgovci tih područja u Dalmaciju dovozili tuđu ili vlastitu robu (rižu, željezariju, platno, drvene predmete i dr). Trgovinske odnose između dalmatinskih i sjevernojadranskih luka u XVIII st. prikazao je na temelju tih važnih dokumenata autor ovog izvještaja, ali je neistražen ostao najveći dio spomenutih fondova, što je zadatak naše historijske znanosti.

Međutim, najviše podataka o ukupnom životu otoka Raba u mletačkom razdoblju svakako nude fragmentarni spisi tamošnjih mletačkih knezova (1557-1795) te spisi rapskih bilježnika (1441-1817). Premda ovi nisu kompletni, ipak sadrže u smanjenom obimu sve one vrste dokumenata iz nadležnosti bilježnika, što svakako može pružiti materijala za upoznavanje privatnog života otoka u navedenom periodu.

Nadalje, među spisima iz razdoblja prve austrijske uprave (1797-1806) gotovo svi fondovi Arhiva (Spisi Dvorske komisije, Vlade za Dalmaciju, spisi dvorskog komesara Goessa, spisi guvernera Brady-a, Računskog ureda, Komorne uprave, austrijskog fiskalnog savjetnika) u odgovarajućem obimu odnose se na Kvarnerske otoke, jer je to otočje spadalo u ingerenciju čitave upravne strukture Zadra kao središta pokrajine. Zato nije moguće izdvojiti neke oblike društvenog života za koje postoje spisi, jer se oni, uistinu, odnose na cjelokupan život tih otoka. Većina tih fondova ima indekse koji omogućavaju brzo pronalaženje određenog materijala.

Za vrijeme francuske uprave Dalmacijom (1806-1813) spomenuti su otoci bili također u sklopu ove pokrajine. Prirodno je zato što se među dokumentacijom onih upravnih tijela, kojih se ingerencija protezala na čitavu tzv. Mletačku Dalmaciju njen velik dio odnosi i na Kvarnerske otoke, obuhvaćajući njihov kompletan društveni život. Nadalje, u nekim fondovima (Generalno providurstvo /1806-1810/, Računski i financijski ured, Kraljevska delegacija u Zadru /1807-1810/, Generalni komesarijat policije /1810-1812/, Pokrajinska intendenca /1810-1813/) ima dosta vijesti o trgovinskim vezama ove pokrajine s Hrvatskim primorjem. Nešto spisa fonda Kraljevskih blagajnica Dalmacije i Krka /1806-1810/ odnosi se dopisivanje, račune o prihodu mjenica i normalije, kako Krka tako i ostalih otoka kvarnerskog arhipelaga. Potrebno je ovdje istaknuti da je tada sa sjedištem u Krku (osnovana, valjda, 1809) postojala upravna jedinica pod imenom Intendenca za kvarnerske otoke. Na žalost, njenih je spisa na odgovarajućem mjestu sačuvano malo; među spisima francuske uprave postoje dva svežnja spisa i jedan indeks, a u arhivskoj zbirci Miscellanea (svez. 76, poz. 10) samo nekoliko dokumenata iz 1813. i 1814. godine, što je samo manji dio tada stvorene dokumentacije. Ono što je sačuvano, naravno, odnosi se na mnoge oblike suvremenog života tamošnjeg pučanstva, o svemu onome što je upravna lokalna vlast morala rješavati.

Kako je na početku spomenuto, samo je otok Rab poslije 1817. godine ostao u ingerenciji Dalmatinskog namjesništva u Zadru. Ipak, postoje fondovi u ovom Arhivu kojih građa tretira Kvarnerske otoke na početku druge austrijske uprave, a otok Rab kroz njeno čitavo razdoblje, do 1918. godine, jer se ingerencija pokrajinskih vlasti na spomenute otoke protezala još samo kratko vrijeme. To se u prvom redu odnosi na Spise Okružnog poglavarstva u Zadru, Spise Registrature Namjesništva i Prezidijalne spise Namjesništva u Zadru; tamo ima dokumentacije za razdoblje od 1815. do 1817. godine koja govori o cjelokupnom životu svih otoka, ali ipak najviše o gospodarskim stvarima, primjerice o melioracijama, ribolovu, gradnji vodovoda i puteva te drugom. Među spisima spomenutog Okružnog poglavarstva čuvaju se spisi, na žalost vrlo krnji, točnije fragmentarni, bivše Preture

u Rabu od 1819. do 1866. godine; naime, sačuvano je samo pet svežnjeva spisa i tri pomoćne knjige. Isto tako postoje fragmenti dokumentacije bivše Serdarije u Rabu koja je djelovala kratko vrijeme, od 1824. do 1837. godine (samo dva svežnja iz vremena graničnih godina), gdje su tretirani problemi selā, odnosno poljoprivrede, ispaše, šteta i drugo.

Posebnu grupu spisa čini dokumentacija sudskih ustanova, koja se većinom zagubila pa su do nas doprli samo njezini fragmenti. Tako su u Rabu djelovala u razdoblju od 1798. do 1905. godine tri sudska tijela: Mirovni sud, Tirbunal i Kotarski sud, ali nije sačuvana cjelokupna njihova dokumentacija, nego samo fragmenti, što ipak pruža stanoviti uvid u društvene prilike otoka onoga vremena. Međutim, ingerencija Prizivnog suda u Zadru /1798-1815/ pretezala se i na spomenuto područje, pa se nešto njegovih predmeta odnosi i na rješavanje sporova tamošnjeg stanovništva.

Nadalje, postoje u Arhivu još neki fondovi odnosno zbirke gdje se mogu pronaći podaci za proučavanje prošlosti Kvarnerskih otoka. U zbirci privatnih obitelji i osoba postoje tri svežnja spisa obitelji Nimira iz Raba; ti spisi počinju 1409. godinom a završavaju 1869. godinom. Prilikom sakupljanja matičnih knjiga u ovaj Arhiv su dospjele takve knjige župnih ureda otoka Raba, koje datiraju od 1569. do 1863. godine, ali nisu kompletne. Među spisima zbirke Miscellanea, koji su prethodno izvučeni iz ostalih fondova ovog Arhiva, nalaze se zanimljivi podaci o statistici Kvarnerskih otoka 1804. godine, pitanju soli, javnoj dobrotvornosti u Rabu, Legi nazionale u Rabu, oskudici na Rabu 1879/1880. godine i još nekim oblicima života toga otoka, koji su ipak manje važni. Naročito su važni za ovo područje, spisi obitelji Karaman, koji su tek nedavno prispjeli u Arhiv. Naime, Mate je Karaman bio neko vrijeme osorski biskup, dok je njegov sinovac opat Antun bio vlasnik -korisnik samostana sv. Stjepana u Barbatu na Rabu. Tu se nalazi nešto njihove korespondencije s crkvenim osobama Osora i Istre, dokumentacija o sporu oko vlasništva spomenutog samostana, ubiranju dohodaka na njegovom posjedu, zatim o broju stanovnika vjernika rapske i osorske dijeceze /1757/, neki dopisi rapske i osorske biskupije zadarskoj nadbiskupiji, te prijepis rukopisa *Riflessioni sull'ignoranza della lingua letterale in Dalmazia* Mate Savića. U relativnoj oskudici građe iz XVIII st. ovo predstavlja stanovito bogatstvo. Ovaj je fond još uvijek u stadiju sređivanja pa nije moguće priložiti signature dotične građe.

2. NAUČNA BIBLIOTEKA U ZADRU, Narodne milicije bb. Budući da je ova ustanova za vrijeme svog dugog djelovanja pored knjiga sakupljala i arhivski materijal, to se s vremenom tamo koncentrirala velika količina originalnog, arhivskog materijala, gdje se nalazi i nešto građe koja se odnosi na Kvarnerske otoke, odnosno na čitavo promatrano područje.

Najviše ima tamo dokumentacije obitelji Dominis iz Raba koja potječe u prvom redu iz XIX st. (Manuskript br. 275, 311, 578 i 951). Jedan rukopis tretira javne daće u Osoru i Cresu u XVIII st. (Ms br. 74), a jedan predstavlja izvještaj Vrhovništva u Cresu iz doba prve austrijske uprave (Ms br. 95). Isto tako ima dokumenata koji govore o kolonatu na Rabu u XVIII i XIX st. (Ms br. 223), naredbama glede šuma u Istri, osobito onih u okolici Pule u XVIII st. (Ms br. 179). Za municipalnu prošlost Krka i Raba važan je rukopis br. 314, te prijepis rapskog statuta u pet knjiga (Ms br. 792). Opće prilike i stanje Krka u XVIII i na početku XIX st. prikazuju rukopisi pod nazivom *Scrittura fiscale sopra l'isola di Veglia* (Ms br. 113) i *Memoria sull'isola di Veglia* Jurja Lemešića iz 1802. godine (Ms. br. 138). Konačno, za crkvenu su povijest važni inventari katedrale i crkava na Rabu (Ms. br. 255) i rukopis o Santuarijama /svetišta, svetinje/ u Rabu iz perioda od 1018. do 1292. godine (Ms. br. 504).

3. KAPTOLSKI ARHIV U ZADRU, Trg S.Končarevića bb. Naravno, i u arhivu zadarskog Kaptola čuvaju se neki rukopisi odnosno dokumenti koji se odnose na Kvarnerske otoke, ali ovi nisu, kao što bi se očekivalo, isključivo nabožnog značaja, nego neki tretiraju ostala, profana pitanja. Najprije, tamo nalazimo prijepise koji se odnose na djelovanje biskupija u Osoru, Krku i Rabu u prošlosti, te „Povijest Osora“ na talijanskom jeziku nepoznatog autora (Kutija 2, br. 12). K tome, za crkvenu povijest su još značajni spisi, pjesme, epigrama i dokumenti o kanoniku Ivanu Krsti Boni iz Raba (Kut. 2, br. 19), redosljed rapskih biskupa (Kut. 12, br. 58) i neki govori biskupâ Kaptolu u Rabu 1790. godine (Svež. br. 24, br. 150). Društveno-ekonomske prilike toga područja osvjetljavaju povijesne crtice o Rabu, Osoru i Krku (Kut. 14, br.63), spisi obitelji Dominis iz Raba (Svež.22,br. 107), privilegiji Paga i Raba (Svež. 22, br. 108), spisi obitelji Galzigna iz Raba, sporovi između Paga i Raba zbog desetine (isto, br.109), procesi sudski između nasljednika Marina Bizza i obitelji Dominis (isto, br.110). Nadalje, ovdje se nalazi nepotpun statut grada Raba iz XIV st., prijepis istoga iz XIX stoljeća, te statut Bratovštine sv. Barbare u Rabu (sve u kut. 38, br. 186-189). Možda nije na odmet spomenuti da se tamo također nalazi jedan rukopis o meteorološkim prilikama Raba 1864. godine (Kut.10,br.46), koji bi mogao biti zanimljiv meteorolozima zbog njegove starine, budući da je takvih izvještaja zaista malo.

4. ARHIV SAMOSTANA SV. FRANE U ZADRU, Trg Vranjanina 1. Među dokumentima Arhiva samostana sv. Frane nalazi se stanovit broj onih koji se odnose na Kvarnerske otoke. Svi su oni crkvenog karaktera i zato važni za izučavanje crkvene povijesti.

Tako se jedan dokument odnosi na posredovanje rapskog biskupa /1466/ u raspru između franjevaca (Svež.I, br.26), a drugi o tome kako je jedan osorski plemić odlučio podignuti franjevcima samostan /1505/ u Nerezinama (Svež.I,br.56). Nadalje, tamo postoji dokument kojim su trećoreci samostana na otoku Krku izjavili da će slušati provincijala Bonaventuru Vidovića (Svež.I,br. 103). Dva dokumenta se odnose na imovinu samostanaca: jedan pokazuje inventar samostana /1622/ u Nerezinama (Svež.II, br.65), a drugi onoga na Košljunu 1664. godine (Svež.IV, br.33). O izboru nove opatice u samostanu sv.Benedikte u Krku govori dokument iz 1668. godine (Svež. IV, 40). Za crkvenu povijest Krka mogu se upotrijebiti spisi koji pokazuju svojatanje krčkih franjevaca od strane rapskog biskupa 1713.godine (Svež.VII, br.1a), te da krčki biskup daje authentica za jednu relikviju 1734.godine (Svež.VII, br.67). Na kraju, o crkvenoj povijesti Istre govore oni dokumenti koji se odnose na konfiniranje jednog franjevca u Rovinju 1751. god. (Svež.VII, br.104) i na encikliku rovinjskog provincijala iza vizitacije provincije 1760. godine (Svež.VII, br.151).